

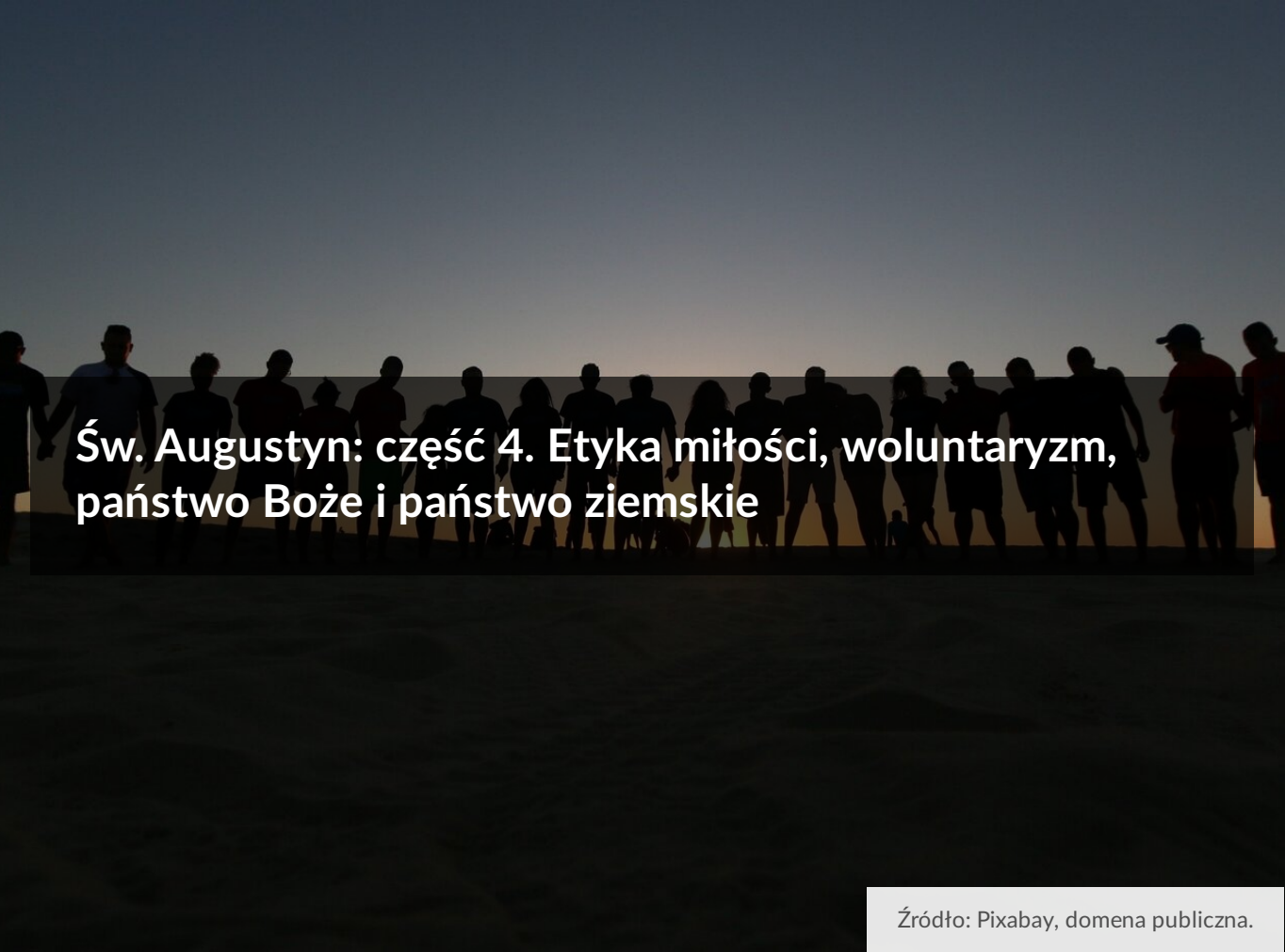

Św. Augustyn: część 4. Etyka miłości, woluntaryzm, państwo Boże i państwo ziemskie

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Prezentacja TED](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Św. Augustyn, *Wyznania*, XI, 14; XI, 27; XI, 28, fragmenty, tłum. J. Czuj.
- Źródło: Św. Augustyn, *Wyznania*, VII, 16, fragment, tłum. J. Czuj.

Św. Augustyn: część 4. Etyka miłości, woluntaryzm, państwo Boże i państwo ziemskie

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Czy dostrzegasz już, jak filozofia grecka ewoluowała w kierunku myśli chrześcijańskiej? Nieoplatonicy dążyli do szczęścia w rozumieniu ekstazy, którą osiągamy poprzez zbliżenie się do absolutu. Św. Augustyn rozwinął ich myśl w duchu chrześcijańskim, mówiąc o zjednoczeniu z Bogiem, w miłości. W słynnym zdaniu „Kochaj i czyn, co chcesz” mieści się cała etyka, warunkiem szczęścia jest miłość do Boga i bliźniego. Ważne, by odróżnić prawdziwe szczęście od pozornego, zależnego od ziemskich dóbr. Traktat Augustyna „*Państwo Boże*” (*De Civitate Dei*) mówił, że nawet gdy doczesne państwo upadnie, ostatecznie zatriumfuje Królestwo Boże. Jest bowiem „życie według ducha” i „życie według ciała” – tu przebiega granica między dwoma państwami. A czas... także został nam dany od Boga...

Twoje cele

- Poznasz etykę miłości według św. Augustyna
- Zrozumiesz różnicę między woluntaryzmem, uznającym prymat woli nad rozumem, a intelektualizmem etycznym Sokratesa.
- Opiszysz stworzoną przez św. Augustyna linearną koncepcję czasu.

Przeczytaj

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1B3BkH5z>

Nagranie dźwiękowe lekcji dotyczące świętego Augustyna.

Etyka miłości

Etyka Augustyna wyrasta z greckiego eudajmonizmu, czyli poglądu, że działanie etyczne to działanie wiodące do szczęścia. Szczęście pojawił Augustyn w duchu neoplatonickim: jak Plotyn uważał, że najwyższe dobro człowieka polega na **ekstatycznym** widzeniu Jedni, tak Augustyn widział szczęście ludzkie w zjednoczeniu z Bogiem. Stąd wzięły się słowa otwierające stronicę *Wyznań*: „[...] stworzyłeś nas dla siebie, i niespokojne jest serce nasze, dopóki nie spocznie w Tobie.”

Anthony van Dyck, *Miłosierdzie*, 1627/1628

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Jednak filozof zachował z neoplatonizmu tylko to, co dało się pogodzić z wiarą, i swej wizji zjednoczenia z Bogiem nadał charakter na wskroś chrześcijański: u Augustyna spotkanie Stwórcy i człowieka dokonuje się we wzajemnej miłości. Nie tylko człowiek pragnie Boga, ale i sam Bóg miłuje człowieka i chce go uszczęśliwić. Miłość Boga jest też warunkiem zjednoczenia, człowiek nie mógłby go dostąpić, polegając wyłącznie na własnych siłach.

Trwałe szczęście może zapewnić człowiekowi jedynie miłość do Boga. Stąd cnotą będzie właściwe ukierunkowanie miłości. Dóbr ziemskich nie należy kochać i przywiązywać się do nich, jakby były czymś najważniejszym, lecz trzeba ich używać jako środka do zdobycia dóbr wiecznych. Ostatecznie, tylko Bóg zasługuje na miłość, bo tylko on jest prawdziwym szczęściem. **Doskonałość moralna polega więc na**

miłowaniu Boga i zwróceniu swej woli w Bożym kierunku. Augustyn uczył, że w biblijnym przykazaniu miłowania Boga i bliźniego mieści się cała etyka: tylko z miłości płyną dobre czyny, a zwłaszcza z miłości do Boga. Stąd wzięło się słynne zdanie biskupa Hippony: „Kochaj i czyń co chcesz”.

Woluntaryzm

Według Augustyna, moralność zależy nie od rozumu, jak twierdził Sokrates, lecz od wolnej woli. To dzięki woli człowiek wybiera pomiędzy prawdziwym a pozornym szczęściem, dobrem a złem, miłością do Boga a miłością do siebie i dóbr ziemskich. Taki pogląd, przypisujący pierwszeństwo woli nad rozumem, nazywa się **woluntaryzmem** (od łac. *voluntas* – wola).

Państwo Boże i państwo ziemskie

Maître François, *Miasto Boga*, 1475

W jednym ze swych głównych dzieł, *O państwie Bożym*, Augustin chrześcijaństwa w historii świata. Otóż **sens dziejów** polega na ujawnianiu się planu Bożego, zaś proces ten dokonuje się poprzez niebieskiego państwa Bożego z ziemskim państwem szatana.

Oba te państwa składają się zarówno z ludzi, jak i istot duchowych (Bożym) rządzi miłość i dobro, drugim (ziemskim) – zło, pożądanie

Wpływy tych dwóch rzeczywistości na ziemi mieszają się ze sobą. W ludzkości to nieustanne zmagania pomiędzy dobrem i złem. Rozstrzygnięcie nastąpi dopiero na Sądzie Ostatecznym.

W państwie Bożym zamieszkają ci, w których Bóg mocą swej łaski
Podczas gdy dobrzy dostąpią zbawienia i wiecznej szczęśliwości
potępieni.

Czas

Platon jako pierwszy w historii powiązał pojęcie czasu z powstaniem wszechświata. Widział w nim „ruchomy obraz wieczności”, dzięki któremu świat upodabnia się do swego wiecznego modelu. Z kolei Arystoteles mówił, że czas „jest pojęciem mglistym i niewyraźnym” i łączył go ze zjawiskiem ruchu. Zwrócił też uwagę na powiązania między czasem a duszą ludzką, która – jak sądził – jest jedynym bytem posiadającym zdolność jego liczenia. Posunął się nawet do stwierdzenia, że „nie może istnieć czas bez duszy”.

Św. Augustyn, próbując określić istotę czasu, podobnie jak Arystoteles, dostrzegł jego nieuchwytność i tajemniczość.

1

2 Zdecydowanie przeciwstawił się kołowej koncepcji wyznawanej w starożytności jako niezgodnej z Biblią: uznał, że czas rozwija się linearnie.

Jego postrzeganie – znów w ślad za Stagirytą – łączył ze specyfiką ludzkiego umysłu. Umysł, czyli dusza rozumna, mierzy trwanie czasu i odróżnia jego poszczególne aspekty: przeszłość dzięki pamięci, przyszłość poprzez oczekiwanie, teraźniejszość za pomocą uwagi.

3

4 Przeszłość, czyli czas, którego już nie ma, polega na wspomnianiu, przyszłość – czas mający nadejść – na oczekiwaniu. Jedynie teraźniejszości nie da się pojmować jako

odcinka czasu, redukuje się ona do chwili, której już nie można podzielić na mniejsze jednostki.

5

Dzięki uwadze nie tylko zdajemy sobie z teraźniejszości sprawę, lecz mamy także świadomość jej przemijania. Gdyby teraźniejszość nie odchodziła w przeszłość, byłaby wiecznością.

6

Ponieważ czas wiąże się ze świadomością człowieka, odczuwa się go w subiektywny sposób: dla jednych pędzi niczym wicher, dla innych dłuży się w nieskończoność.

7

Czy czas istniał przed stworzeniem świata? Nie. U Augustyna, podobnie jak u Platona, jest on ściśle związany z wszechświatem i jego zmiennością.

8

Tylko wieczny Bóg jest poza czasem.

Słownik

egzemplaryzm

(łac. *exemplum* – przykład, kopia, wzór) pogląd głoszący, że prawdy wieczne i niezmiennie istnieją jedynie w umyśle Boga

ekstatyczny

(gr. *ekstáticos* – ruszony z miejsca) stan zachwyty lub uniesienia połączony z utratą poczucia rzeczywistości

etyka

(gr. *ethikos (logos)* – moralność, etyka) nauka o moralności, która jest ogółem ocen i norm moralnych przyjętych w danej zbiorowości społecznej (zbiorowości, klasie lub grupie społecznej, środowisku) w określonej epoce

historiozofia

(gr. *historia* – badanie, informacja + *sophia* – mądrość) filozofia historii; refleksje dotyczące procesów dziejowych i sensu historii

iluminizm

(łac. *illuminatio* – oświecenie) pogląd uznający, że poznanie prawd wiecznych, niedostępnych dla poznania zmysłowego, możliwy jest tylko dzięki oświeceniu umysłu ludzkiego przez Boga, czyli przy działaniu łaski Bożej

kreacjonizm

(łac. *creatio* – tworzenie) koncepcja głosząca, że świat i człowiek zostali stworzeni w wolnym i celowym akcie przez Boga.

łaska

(łac. *gratia*) nadnaturalny dar udzielany bezinteresownie przez Boga człowiekowi, niezbędny do jego zbawienia, które jest niemożliwe do osiągnięcia o własnych siłach ze względu na grzech pierworodny

predestynacja

(łac. *predestinatio* – przeznaczenie) religijna koncepcja przeznaczenia człowieka, wedle której losy człowieka z góry są określone przez Boga

retoryka

(gr. *rethor* – mówca) sztuka wymowy; nauka o skutecznym i pięknym wygłaszaniu mów

teodycea

(gr. *theos* – Bóg, *dike* – sprawiedliwość, prawo) termin po raz pierwszy wprowadzony przez G.W. Leibniza; obrona Bożej sprawiedliwości przed odpowiedzialnością za istniejące w świecie zło i niesprawiedliwość

Święty Augustyn

Wyznania, fragment

Nieprawość

Przekonałem się na podstawie doświadczenia, że nic w tym nie ma dziwnego, iż dla chorego podniebienia nieznośny jest chleb, który miły jest dla zdrowego; a chore oczy nienawidzą światła, które dla zdrowych jest rozkoszą. Podobnie nieprawym nie podoba się sprawiedliwość Twoja, cóż dopiero żmija i robaczek, które stworzyłeś dobrymi, przystosowawszy je do niższych części stworzenia Twego! Do tych to tworów zbliżają się ci nieprawi, o ile niepodobni są do Ciebie; zbliżają się zaś do wyższych, o ile usiłują się do Ciebie upodobnić. Pytałem, co to jest nieprawość, nie znalazłem substancji, lecz tylko przewrotność woli, która odwróciwszy się od Najwyższej Substancji, od Ciebie, Boga, ku rzeczom niskim, wyrzuca „wnętrznosci swoje” i rozpływa się w pysze na zewnątrz.

((Św. Augustyn

Wyznania, VII, 16, fragment

[**Nieprawość**]

Przekonałem się na podstawie doświadczenia, że nic w tym nie ma dziwnego, iż dla chorego podniebienia nieznośny jest chleb, który miły jest dla zdrowego; a chore oczy nienawidzą światła, które dla zdrowych jest rozkoszą. Podobnie nieprawym nie podoba się sprawiedliwość Twoja, cóż dopiero żmija i robaczek, które stworzyłeś dobrymi, przystosowawszy je do niższych części stworzenia Twego! Do tych to tworów zbliżają się ci nieprawi, o ile niepodobni są do Ciebie; zbliżają się zaś do wyższych, o ile usiłują się do Ciebie upodobnić. Pytałem, co to jest nieprawość, nie znalazłem substancji, lecz tylko przewrotność woli, która odwróciwszy się od Najwyższej Substancji, od Ciebie, Boga, ku rzeczom niskim, wyrzuca „wnętrznosci swoje” i rozpływa się w pysze na zewnątrz.

Polecenie 1

Skąd według ś. Augustyna bierze się zło moralne?

Polecenie 2

Wymień pozorne dobra, które oddalają człowieka od Boga i czynią go grzesznikiem.

Polecenie 3

Co jest prawdziwym dobrem, ku któremu człowiek powinien się zwrócić?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PVSIKMKcE>

Święty Augustyn

***Wyznania*, fragment**

Czym jest czas?

Czymże więc jest czas? Jeśli mnie nikt o to nie pyta, wiem; gdy zaś chcę wyjaśnić pytającemu, nie wiem; wiem jednak i śmiało to twierdzę, że wiem, iż gdyby nic nie przemijało, nie byłoby czasu przeszłego; a gdyby nic nie nadchodziło, nie byłoby czasu przyszłego; a gdyby niczego nie było, nie byłoby czasu teraźniejszego. Jakże więc są te dwa czasy, przeszły i przyszły, skoro przeszłego już nie ma, a przyszłego jeszcze nie ma?

Teraźniejszy zaś, gdyby zawsze był teraźniejszy i nie przechodził w przeszły, nie byłby już czasem, lecz wiecznością.

W tobie, umyśle mój, mierzę czasy.

Lecz w jaki sposób zmniejsza się albo wyczerpuje czas przyszły, którego jeszcze nie ma; albo jak wzrasta przeszły, którego już nie ma, jeśli nie dlatego, że w umyśle, który tego dokonuje, są trzy czynniki. Oczekuje on bowiem, skupia uwagę, pamięta, aby to, czego oczekuje, przez to, na czym skupia uwagę, przeszło w to, co pamięta. Któż zaprzeczy, że przyszłego czasu jeszcze nie ma? Lecz jest już w umyśle oczekiwanie rzeczy przyszłych. I któż zaprzeczy, że nie ma już czasu przeszłego? Lecz jest jeszcze w umyśle pamięć rzeczy przeszłych. A któż zaprzeczy, że czas teraźniejszy nie ma rozciągłości, ponieważ w momencie przechodzi? Jednak trwa skupienie uwagi, przez które to, co ma być, spiesznie przechodzi w nieobecność.

((Św. Augustyn

Wyznania, XI, 14; XI, 27; XI, 28, fragmenty

[Czym jest czas?]

Czymże więc jest czas? Jeśli mnie nikt o to nie pyta, wiem; gdy zaś chcę wyjaśnić pytającemu, nie wiem; wiem jednak i śmiało to twierdzę, że wiem, iż gdyby nic nie przemijało, nie byłoby czasu przeszłego; a gdyby nic nie nadchodziło, nie byłoby czasu przyszłego; a gdyby niczego nie było, nie byłoby czasu teraźniejszego. Jakże więc są te dwa czasy, przeszły i przyszły, skoro przeszłego już nie ma, a przyszłego jeszcze nie ma? Teraźniejszy zaś, gdyby zawsze był teraźniejszy i nie przechodził w przeszły, nie byłby już czasem, lecz wiecznością.

W tobie, umyśle mój, mierzę czasy.

Lecz w jaki sposób zmniejsza się albo wyczerpuje czas przyszły, którego jeszcze nie ma; albo jak wzrasta przeszły, którego już nie ma, jeśli nie dlatego, że w umyśle, który tego dokonuje, są trzy czynniki. Oczekuje on bowiem, skupia uwagę, pamięta, aby to, czego oczekuje, przez to, na czym skupia uwagę, przeszło w to, co pamięta. Któż zaprzeczy, że przyszłego czasu jeszcze nie ma? Lecz jest już w umyśle oczekiwanie rzeczy przyszłych. I któż zaprzeczy, że nie ma już czasu

przeszłego? Lecz jest jeszcze w umyśle pamięć rzeczy przeszłych. A któż zaprzeczy, że czas teraźniejszy nie ma rozciągłości, ponieważ w momencie przechodzi? Jednak trwa skupienie uwagi, przez które to, co ma być, spiesznie przechodzi w nieobecność.

Źródło: Św. Augustyn, *Wyznania*, XI, 14; XI, 27; XI, 28, fragmenty, tłum. J. Czuj.

Polecenie 4

Jaką odpowiedź daje Augustyn na pytanie: „Czymże [...] jest czas”?

Polecenie 5

Dzięki jakim funkcjom umysłu człowiek, według filozofa, postrzega czas? Jakie wyróżnia jego aspekty?

Prezentacja TED

Polecenie 1

Zapoznaj się z wykładem dr. Tomasza Mazura, a następnie oceń, jakie było znaczenie użycia przez św. Augustyna kategorii woli do opisu człowieka.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DJZq3my9h>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Święty Augustyn – etyka miłości*.

Polecenie 2

Co jest, według św. Augustyna, potrzebne człowiekowi, żeby uruchomić swoją wolę? Jak to rozumiesz?

Ćwiczenie 1

W *Wyznaniach* Augustyna znajdujemy słynne stwierdzenie: „Kochaj i czyn, co chcesz”. Jak można je uzasadnić w kontekście myśli św. Augustyna?

Ćwiczenie 2

Przyporządkuj cechy właściwym stanowiskom filozoficznym.

woluntaryzm

rola objawionego autorytetu

jeśli wiemy, co jest dobre, nie możemy czynić źle

intelektualizm etyczny

zło jest wynikiem niewiedzy

cnota jest tożsama z wiedzą

rozum jest bierny

wola stanowi istotę duszy

właściwe poznanie dokonuje się przy współudziale łaski Boga

rola wiary w epistemologii

postępowanie człowieka zależy od jego wiedzy

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Św. Augustyn: część 4. Etyka miłości, woluntaryzm, państwo Boże i państwo ziemskie

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

XI. Początki filozoficznej teologii. Uczeń:

- 2) wyjaśnia wpływ filozofii starożytnej na formowanie się teologii i filozofii chrześcijańskiej;
- 3) rekonstruuje filozoficzno-duchowe poszukiwania św. Augustyna: manicheizm, sceptycyzm, neoplatonizm, chrześcijaństwo.

Lektura obowiązkowa

- 6) do wyboru fragment z pism jednego z następujących autorów (w związku z działami IX i XI treści nauczania): Epikur, Epiktet, Seneka, Marek Aureliusz lub św. Augustyn.

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

4. Wybrane spory epistemologiczne. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
 - 2) o rolę rozumu w poznaniu (racjonalizm – irracjonalizm);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;

- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne. Uczeń:

- charakteryzuje koncepcję etyki miłości według św. Augustyna;
- wyjaśnia różnicę między woluntaryzmem, uznającym prymat woli nad rozumem, a intelektualizmem etycznym Sokratesa;
- opisuje stworzoną przez św. Augustyna linearną koncepcję czasu.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Św. Augustyn: część 4. Etyka miłości, woluntaryzm, państwo Boże i państwo ziemskie” ze wskazaniem na znajdujący się w lekcji tekst źródłowy. Uczniowie przygotowują przykład jednego dzieła sztuki korespondującego z treścią wskazanego tekstu, wraz z uzasadnieniem.
2. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Św. Augustyn: część 4. Etyka miłości, woluntaryzm, państwo Boże i państwo ziemskie” ze wskazaniem na znajdujący się w lekcji tekst źródłowy. Uczniowie przygotowują przykład jednego dzieła sztuki korespondującego z treścią wskazanego tekstu, wraz z uzasadnieniem.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu się na platformie i wyświetleniu e-materiału, odczytuje uczniom temat zajęć oraz cele, a następnie prosi, by na ich podstawie uczniowie sformułowali kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z multimedium.** Uczniowie dzielą się na 4-osobowe grupy i pracują z tekstem źródłowym, postępując według ustalonego trybu pracy:
 - Wstępne rozpoznanie. Określenie nadawcy i odbiorcy tekstu.
 - Określenie tematu przywołanego fragmentu.
 - Identyfikacja problemów poruszonych w tekście.
 - Wypisanie pytań lub argumentów zawartych w tekście.
 - Postawienie tezy interpretacyjnej i wspólna dyskusja z przywołaniem argumentów.
 - Przywołanie kontekstów: historycznych, filozoficznych oraz wynikających z własnego doświadczenia ucznia.Nauczyciel może wyznaczyć zdolnego ucznia do pomocy określonej grupie lub grupom uczniów (ekspert).
2. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Nauczyciel wyświetla na tablicy treść ćwiczenia nr {...} z sekcji „Prezentacja TED”. Uczniowie wykonują je w parach, a następnie porównują swoje rozwiązanie z innym zespołem, omawiając możliwe rozwiązania.
3. **Interpretacja uogólniająca tekstu źródłowego.** Uczniowie przygotowują konspekt pracy argumentacyjnej, w której przedstawia interpretację omawianego tekstu źródłowego. Pracują indywidualnie, posilkując się notatkami oraz treściami ćwiczeń.
4. Uczniowie, na podstawie zebranego w domu materiału, podają na forum klasy własne przykłady ilustrujące poruszane w poleceniach i ćwiczeniach zagadnienia. Wspólna dyskusja nad trafnością i zastosowaniem przykładów.

Faza podsumowująca:

1. Zalogowany na platformę nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Każdy uczeń ma dokończyć zdanie, odwołując się do wyświetlonych treści: Zaczynam się zastanawiać...
2. Nauczyciel podsumowuje zajęcia, zwracając uwagę na nabyte przez uczniów umiejętności.

Praca domowa:

1. Przedstaw analizowany podczas dzisiejszej lekcji tekst źródłowy w innej formie, np. dialogu, opowiadania, sprawozdania, felietonu, reprotazu, utworu poetyckiego, etc.

Materiały pomocnicze:

- Baer U., *Gry dyskusyjne*, Lublin 2000.

- Walczak P., *Metody aktywizujące w nauczaniu filozofii*, w: „Analiza i egzystencja” 10 (2009).

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Audiobook” do podsumowania lekcji.